

**Rivojlanayotgan mamlakatlarda elektron hukumatni joriy etish masalalari:
muammolar va imkoniyatlar****Abdullayev Shohzod Xayrulla o'g'li**

Chilonzor tuman adliya bo'limi bosh maslahatchisi

Tel: +998 97 491 77 11

e-mail: shaxzodabdullayev9705@gmail.com

Annotatsiya: Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi davlat boshqaruvi faoliyati va fuqarolarga davlat xizmatlarini ko'rsatishni o'zgartirish va yanada rivojlantirishga olib keldi.

Davlat xizmatlarining samaradorligi, shaffofligi va ulardan foydalanish imkoniyatini oshirish uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanishni nazarda tutuvchi elektron hukumat - davlat boshqaruv tuzilmalarini modernizatsiya qilish va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirishning muhim vositasiga aylandi[1].

Rivojlangan mamlakatlar elektron hukumatni rivojlantirishda sezilarli yutuqlarga erishgan bo'lsa-da, endi rivojlanayotgan davlatlar ushbu sohadagi taraqqiyotga to'sqinlik qiluvchi ayrim muammolarga duch kelishmoqda.

Ushbu maqolada rivojlanayotgan mamlakatlarda elektron hukumatni rivojlantirish bilan bog'liq muammolar va imkoniyatlar hamda raqamli davlat boshqaruvining salohiyatidan to'liq va samarali foydalanish uchun hal qilinishi lozim bo'lgan muammolar tahlil qilinadi.

Odatda rivojlanayotgan mamlakatlarning elektron hukumatni joriy etishda duch keladigan muammolari quyidagilar bo'lishi mumkin:

Infratuzilma va internet tarmoqdagi kamchiliklar: Rivojlanayotgan mamlakatlarda elektron hukumatni joriy etish yo'lidagi eng muhim to'siqlardan biri bu tegishli infratuzilma va ishonchli internet aloqasining yo'qligidir[2]. Ko'pgina qishloq va

chekka hududlarda hamon asosiy telekommunikatsiya xizmatlaridan foydalanish imkoni yo‘q, bu esa elektron davlat xizmatlarini ko‘rsatish uchun zarur raqamli aloqani yaratishni qiyinlashtiradi. Bundan tashqari, ayrim rivojlanayotgan hududlarda internetga ulanish sifati va narxining yetarli darajada qulay emaligi onlayn xizmatlarning keng tarqalishiga to‘sqinlik qilmoqda.

Raqamli bo‘linish va cheklangan AKT savodxonligi:

AKTdan foydalanish va ulardan foydalanishdagi nomutanosiblikni nazarda tutuvchi raqamli tengsizlik ko‘plab rivojlanayotgan mamlakatlarda dolzarb masala hisoblanadi[3].

Kambag‘allik, ta‘lim darajasining pastligi va raqamli resurslardan foydalanishning cheklanganligi kabi ijtimoiy-iqtisodiy omillar, aholining katta qismini elektron davlat xizmatlaridan foydalanish uchun zarur ko‘nikma va bilimlarga ega bo‘lish imkoniyatini cheklab kelmoqda.

Kiberxavfsizlik va ma‘lumotlarning maxfiyligi bilan bog‘liq muammolar:

Elektron davlat xizmatlarini joriy etilishi davlatlar tomonidan shaxsiy va hukumatga tegishli bo‘lgan ma‘lumotlarini to‘plash, saqlash va uzatishda kiberxavfsizlikni ta‘minlashni muhim masalaga aylantiradi[4].

Ko‘pgina rivojlanayotgan mamlakatlarda mustahkam kiberxavfsizlik tizimi mavjud emas, bu esa ularning elektron hukumat tizimlarini xakerlik, ma‘lumotlar buzilishi va zararli dastur hujumlari kabi kibertahdidlar qarshisida zaif qoldiradi.

Bundan tashqari, ma‘lumotlar maxfiyligi va fuqarolarning shaxsiy ma‘lumotlarini himoya qilish bilan bog‘liq muammolarning yuzaga kelishi elektron hukumatni joriy etishga nisbatan jamoatchilikning ishonchini yo‘qotishi mumkin.

O‘zgarishlarga qarshilik va madaniy to‘siqlar:

Elektron davlat xizmatlarini qabul qilish ko‘pincha fikrlash va madaniy munosabatda sezilarli o‘zgarishlarni talab qiladi[5]. Ba‘zi rivojlanayotgan mamlakatlarda hukumat amaldorlari o‘rtasida o‘zgarishlarga qarshilik, byurokratik inertsiya va xizmatlarni taqdim etishning an‘anaviy usullarini afzal ko‘rish mumkin.

Bundan tashqari, til to'rsiqlari, raqamli savodsizlik va yangi texnologiyalarga shubha bilan qarash kabi madaniy to'rsiqlar elektron davlat xizmatlarini keng qabul qilish va ulardan foydalanishga to'sqinlik qilishi mumkin.

Cheklangan moliyaviy resurslar va byudjet cheklovlari:

Elektron hukumat tashabbuslarini ishlab chiqish va amalga oshirish texnologik infratuzilma, dasturiy ta'minotni ishlab chiqish, kadrlarni o'qitish va texnik xizmat ko'rsatishga katta sarmoya kiritishni talab qilishi mumkin[6]. Ko'pgina rivojlanayotgan mamlakatlar byudjet cheklovlari va cheklangan moliyaviy resurslarga duch keladi, bu esa elektron hukumat loyihalari uchun yetarli mablag' ajratishni qiyinlashtiradi. Bu mablag' etishmasligi elektron hukumatni joriy etishni muvaffaqiyatli amalga oshirilishi va uzoq muddatli barqarorligiga to'sqinlik qilishi mumkin.

Muvofiqlashtirilgan siyosat va me'yoriy-huquqiy bazaning yo'qligi:

Elektron hukumatni samarali tatbiq etish uchun ma'lumotlarni himoya qilish, kiberxavfsizlik, o'zaro hamkorlik standartlari va elektron tranzaksiyalarni huquqiy tan olish kabi masalalarni hal qiluvchi muvofiqlashtirilgan va izchil siyosat asoslari talab etiladi[7]. Biroq, ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlarda qo'llab-quvvatlash uchun keng qamrovli huquqiy va me'yoriy bazalar mavjud emasligi elektron hukumatni joriy etishning tarqoq va izchil amalga oshirishga qarshilik qilib kelmoqda.

Elektron hukumatni joriy etishning mavjud muammo va to'rsiqlari bo'lishiga qaramasdan quyidagi imkoniyat va afzalliklari ham mavjud:

Xizmatlar sifatining yaxshilanishi va samaradorlikning ortishi:

Elektron hukumatni joriy etilishi rivojlanayotgan mamlakatlarda davlat xizmatlarini ko'rsatishni sezilarli darajada yaxshilash potentsialiga ega[8]. Raqamli texnologiyalarni qo'llash orqali hukumatlar ma'muriy jarayonlarni soddalashtirishi, byurokratik qog'ozbozlik hamda to'rsiqlarni kamaytirishi va fuqarolarga yanada samarali, qulayroq xizmatlar ko'rsatishi mumkin.

Onlayn portallar, mobil ilovalar va raqamli xizmat ko'rsatish platformalari fuqarolarga davlat xizmatlaridan istalgan joydan foydalanish imkoniyatini beradi, bu esa jismoniy tashriflarga bo'lgan ehtiyojni bartaraf qiladi, vaqt va xarajatlarni kamaytiradi.

Shaffoflikning oshishi va javobgarlik:

Elektron hukumat tashabbuslari axborotni tarqatish va qarorlar qabul qilish jarayonlarida jamoatchilik ishtirokini osonlashtirish orqali boshqaruvda oshkoralik va mas’uliyatni oshirishga yordam beradi.[9] Onlayn platformalar fuqarolarga hukumat ma’lumotlari, siyosatlari va xarajatlari tafsilotlaridan boxabar bo‘lish imkoniyatini beradi. Bundan tashqari, onlayn forumlar va fikr-mulohazalar mexanizmlari kabi elektron fuqarolarning davlat boshqaruvdagi ishtirok etish faolligini kuchaytirishi mumkin.

Iqtisodiy o‘shish va rivojlanish:

Elektron hukumatning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi mamlakatlarda iqtisodiy o‘shish va rivojlanishga hissa qo‘shishi mumkin.[10] Tadbirkorlik jarayonlarini soddalashtirish, ma’muriy yuklarni kamaytirish hamda tadbirkorlik va innovatsiyalar uchun qulay muhitni rag‘batlantirish orqali elektron hukumat savdoni osonlashtirishi, investitsiyalar jalb etishi va iqtisodiy faoliyatni rag‘batlantirish mumkin.. Bundan tashqari, raqamli ko‘nikmalar va AKT infratuzilmasini rivojlantirish yangi bandlik imkoniyatlarini yaratishi va raqamli iqtisodiyotning o‘shishini qo‘llab-quvvatlaydi.

Ekologik barqarorlik:

Elektron davlat xizmatlarini joriy etish jismoniy mavjud hujjatlar bilan ishlash, tashish va resurslarni iste’mol qilishga bo‘lgan ehtiyojni kamaytirish orqali ekologik barqarorlikka hissa qo‘shishi mumkin.[11] Onlayn tranzaksiyalar, raqamli hujjatlarni yuritish va qog‘ozsiz jarayonlar hukumatning uglerod izini sezilarli darajada kamaytirishi mumkin.

Tabiiy ofatga tayyorgarlik va javob choralari:

Elektron hukumat tashabbuslari rivojlanayotgan mamlakatlarda tabiiy ofatlarga tayyorgarlik ko‘rish va ularga qarshi kurash imkoniyatlarini oshirishda hal qiluvchi rol o‘ynashi mumkin.[12] Raqamli platformalar real vaqt rejimida ma’lumot almashish, idoralar o‘rtasida muvofiqlashtirish va favqulodda vaziyatlarda fuqarolar bilan samarali muloqotni osonlashtirishi mumkin. Bundan tashqari, elektron hukumat tizimlari inqiroz yoki tabiiy ofatlar paytida faoliyatning uzluksizligini ta’minlab, muhim ma’lumotlar va xizmatlarga masofadan kirish imkonini beradi.

Elektron hukumatni muvaffaqiyatli joriy etish bo'yicha quyidagi strategiyalar va tajribalar tavsiya etiladi:

“Elektron hukumat”ning kompleks strategiyasi va harakatlar rejasini ishlab chiqish: Rivojlanayotgan mamlakatlar o'zlarining milliy rivojlanish maqsadlari va yo'liga mos keladigan keng qamrovli elektron hukumat strategiyasi va harakat rejasini ishlab chiqishlari kerak.[13] Bu strategiya infratuzilmani rivojlantirish, salohiyat kabi asosiy sohalarni ko'rib chiqish bilan birga, aniq maqsadlar, me'yoriy-huquqiy asoslar, manfaatdor tomonlarning ishtiroki va muddatlarni ko'rsatishi kerak.

Davlat-xususiy sheriklik va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish. Davlat-xususiy sheriklik (DXSh) va xalqaro hamkorlikdan foydalanish resurs cheklovlarini yengib o'tishga hamda xususiy sektor va xalqaro tashkilotlarning tajriba va imkoniyatlaridan foydalanishga yordam beradi.[14] DXSH moliyalashtirish, texnik ekspertiza va innovatsion yechimlardan foydalanish, xalqaro hamkorlik orqali bilim almashish, salohiyatni oshirish va boshqa mamlakatlarning ilg'or tajribalarini o'zlashtirishga yordam berishi mumkin.

Kiberxavfsizlik va ma'lumotlarni himoya qilish choralarini kuchaytirish: Kiberxavfsizlik va ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha mustahkam tizimlarni ishlab chiqish jamoatchilik ishonchini oshirish va elektron hukumat tizimlari xavfsizligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.[15] Hukumatlar shifrlash, kirish nazorati va muntazam xavfsizlik auditi kabi kuchli kiberxavfsizlik choralarini qo'llashi, shu bilan birga fuqarolarning shaxsiy hayoti va shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish uchun keng qamrovli qonun va qoidalarni ishlab chiqishlari hamda qabul qilishi kerak.

Me'yoriy-huquqiy bazani yaratish: Rivojlanayotgan mamlakatlar elektron hukumat tashabbuslarini qo'llab-quvvatlovchi huquqiy va me'yoriy bazalarni yaratishga ustuvor ahamiyat berishlari kerak.[16] Ushbu tizimlar elektron imzolar, ma'lumotlarni himoya qilish, kiberjinoyatchilik va elektron tranzaksiyalarni huquqiy tan olish, elektron davlat xizmatlarini xavfsiz va qonuniy ravishda amalga oshirish kabi masalalarni hal etishi va buning uchun mustahkam poydevor yaratishi kerak.

O‘zaro muvofiqlik va integratsiyani ta’minlash: O‘zaro hamkorlik va integratsiya elektron hukumat tashabbuslarini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun muhim omillardir.[17] Hukumatlar turli davlat organlari va tizimlari o‘rtasida uzluksiz aloqa va ma’lumotlar almashinuvini ta’minlash uchun standartlashtirilgan protokollar, ma’lumotlar formatlari va o‘zaro bog‘lanish standartlarini qabul qilishlari kerak. Bu samaradorlikni oshirish, harakatlar takrorlanishini kamaytirish va fuqarolarga yagona va integratsiyalashgan elektron hukumat tajribasini taqdim etishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

- [1] United Nations. (2020). E-Government Survey 2020: Digital Government in the Decade of Action for Sustainable Development. UN Department of Economic and Social Affairs.
- [2] Ndou, V. D. (2004). E-Government for developing countries: Opportunities and challenges. *The Electronic Journal of Information Systems in Developing Countries*, 18(1), 1-24.
- [3] Ullah Khan, H., Ssembayanya, R., Safar, M., & Gabriel, H. F. (2021). Digital divide and the level of e-government services in developing countries. *Journal of Science and Technology Policy Management*, 12(1), 55-76.
- [4] Maurushat, A. (2012). Electronic government and public cybersecurity. In *Cybercrime: Risks, Threats and Security Countermeasures* (pp. 91-119). Nova Science Publishers.
- [5] Mahmood, Z. (2004). E-Government Implementation for Development: A Case Study for the Process Model. National University of Computer and Emerging Sciences.
- [6] Mkude, C. G., & Wimmer, M. A. (2013). Studying interdependencies of e-government challenges in developing countries for achieving sustainable e-government systems. In *Proceedings of the International Conference on Electronic Government and the Information Systems Perspective* (pp. 197-211). Springer, Berlin, Heidelberg.
- [7] Hwang, M. S., Li, C. T., Shen, J. J., & Chu, Y. P. (2004). Challenges in e-government and security of information. *Information & Security*, 15(1), 9-20.

- [8] Nkohkwo, Q., & Islam, M. S. (2013). Challenges to the successful implementation of e-government initiatives in Sub-Saharan Africa: A literature review. *Electronic Journal of e-Government*, 11(2), 253-267.
- [9] Bertot, J. C., Jaeger, P. T., & Grimes, J. M. (2010). Using ICTs to create a culture of transparency: E-government and social media as openness and anti-corruption tools for societies. *Government Information Quarterly*, 27(3), 264-271.
- [10] Elbahnasawy, N. G. (2014). E-government, internet adoption, and corruption: an empirical investigation. *World Development*, 57, 114-126.
- [11] Mozhzhukhin, A. V., Oleinik, A. G., & Karpenko, E. Z. (2021). Digitalization of public administration and e-government in disaster management. In *Digital Governance and E-Participation* (pp. 121-135). Springer, Singapore.
- [12] Heeks, R. (2003). Most eGovernment-for-development projects fail: How can risks be reduced?. *iGovernment working paper series*, 14.
- [13] Mengistu, D., Zo, H., & Rho, J. J. (2009). M-government: opportunities and challenges to deliver mobile government services in developing countries. In *The Fourth International Conference on Computer Sciences and Convergence Information Technology* (pp. 1445-1450). IEEE.
- [14] Banhyoer, B. (2020). Cybersecurity in Developing Countries: The Role of Capacity Building. In *Artificial Intelligence in Cybersecurity* (pp. 231-254). Springer, Cham.
- [15] Jiang, B. (2020). Cybersecurity laws and regulations: Jurisprudence and implementation. *IEEE Communications Standards Magazine*, 4(3), 48-51.
- [16] Criado, J. I., Gascó, M., & Jimenez, C. E. (2010). Barriers hindering the adoption of e-government interoperability standards in local governments. *EGOV-INTEROP*, 109-119.
- [17] Bertot, J. C., Jaeger, P. T., & Grimes, J. M. (2010). Using ICTs to create a culture of transparency: E-government and social media as openness and anti-corruption tools for societies. *Government Information Quarterly*, 27(3), 264-271.